

2019.gada
ASV Valsts Departamenta Ziņojums
„Par cilvēku tirdzniecības novēršanu”

LATVIJA
2. LĪMENIS

Latvijas valdība pilnībā neizpilda minimālos standartus, lai apkarotu cilvēku tirdzniecību, tomēr tā pieliek ievērojamas pūles, lai tos ieviestu. Salīdzinot ar pārskata periodu, ko izvērtēja iepriekšējais ziņojums, Latvijas centieni uzlabojās, tāpēc Latvija saglabāja tās vietu 2.līmenī. Proti, tika uzlikts arests par cilvēku tirdzniecību aizdomās turēto personu finanšu līdzekļiem aptuveni \$2.3 miljonu apmērā; tika palielināts valsts izmaksājamās komensācijas apjoms, ko var saņemt cilvēku tirdzniecības upuri; uzlabojās sadarbība starptautiska mēroga projektos un kriminālvajāšanas procesos. Neskatoties uz šiem centieniem, Latvijā netika ieviesti minimālie standarti vairākās būtiskās jomās. Samazinājās jaunu kriminālvajāšanas lietu skaits par cilvēku tirdzniecību un personu skaits, kurām uzrādītas apsūdzības par cilvēku tirdzniecību. Virknei tiesnešu un prokuroru nebija pietiekamas izpratnes par cilvēku tirdzniecību, visām tās formām un saistošā regulējuma piemērošanu, rezultātā tiesu spriedumi neparedzēja cietumsodus, un kopumā notiesājošo spriedumu skaits samazinājās. Valsts apmaksātās palīdzības programmā tika uzņemts mazāk upuru kā iepriekš, un starp upuriem nebija nepilngadīgo, lai gan nepilngadīgie no valsts ārpus ģimenes aprūpes iestādēm joprojām bija pakļauti cilvēku tirdzniecības riskiem seksuālas izmantošanas nolūkā. Turklāt nepilngadīgajām personām no valsts ārpus ģimenes aprūpes iestādēm joprojām nebija tiesību saņemt valsts apmaksātos palīdzības pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuru aizsardzības programmas ietvaros.

Rekomendācijas Latvijai: Veicināt sekmīgu kriminālvajāšanu lietās par cilvēku tirdzniecību (Krimināllikuma 154.-1 pants) un noteikt notiesātajām personām cietumsodus. Veikt cilvēku tirdzniecības upuru identificēšanas pasākumus, īpašu uzmanību pievēršot nepilngadīgajiem ārpus ģimenes aprūpes sistēmā, kas iesaistīti prostitūcijā, personām, kas legāli nodarbojas ar prostitūciju, un ārvalstniekiem, kas nodarbināti lauksaimniecības un celtniecības nozarēs. Labot normatīvo regulējumu, lai panāktu, ka valsts apmaksātajā cilvēku tirdzniecības upuru aizsardzības programmā iekļaujami nepilngadīgie no valsts ārpus ģimenes aprūpes iestādēm, piemēram, no bērnu namiem. Izveidot prokuroru nodaļu, kas specializējas cilvēku tirdzniecības jomā. Paplašināt apmācību iespējas tiesu sektora darbiniekiem, jo īpaši prokuroriem un tiesnešiem, lai veicinātu viņu izpratni par visām cilvēku tirdzniecības formām un uzlabotu viņu prasmes piemērot saistošo regulējumu. Paplašināt apmācību iespējas tiesībsardzības sektora darbiniekiem par darbu ar upuriem, par pierādījumu apkopošanu un par psiholoģiska rakstura ietekmēšanas atpazīšanu. Sniegt specializētus palīdzības pakalpojumus nepilngadīgajiem ārpus ģimenes aprūpes sistēmā. Veikt apmācības par cilvēku tirdzniecības gadījumu atpazīšanu un par upuru iekļaušanu palīdzības programmās tajās publiskā sektora aģentūrās, kuru darbs nav tieši saistīts ar cilvēku tirdzniecības apkarošanu, piemēram, Valsts darba inspekcijā, Nodarbinātības valsts aģentūrā, Valsts robežsardzē, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē.

Kriminālvajāšana

Tiesībaizsardzības sektora centieni apkarot cilvēku tirdzniecību kļuva vājāki. Krimināllikuma panti 154.-1 un un 154.-2 paredz kriminālatbildību par cilvēku tirdzniecību seksuālas izmantošanas un piespiedu darba nolūkā un kā maksimālo sodu nosaka cietumsodu līdz 8 gadiem, ja nozieguma rezultātā cietušas pilngadīgas personas, un cietumsodu no 3-12 gadiem, ja cietušas nepilngadīgas personas. Likumā paredzētais sods par cilvēku tirdzniecību ir pietiekami bargs un samērojams ar sodiem, kas paredzēti par citiem smagiem noziegumiem, piemēram, ar sodu par izvarošanu. Tiesnešiem un prokuroriem ir tiesības lietas pārkvalificēt un 154.-1 panta vietā piemērot apsūdzības pēc citiem pantiem. Cilvēku tirdzniecības lietās iespējams piemērot 164.pantu, kas paredz maigas sankcijas, piespiedu darbu vai naudassodu, par personas iesaistīšanu prostitūcijā, izmantojot viltu vai personas bezpalīdzības stāvokli. Bez tam tika saņemta informācija, ka gadījumi, kuros ir aizdomas par cilvēku tirdzniecību, visdrīzāk tiek izmeklēti un tiesāti kā sutenerisma vai seksuālas izmantošanas nosūtīšanas lietas. Atbildīgie sektori piemēroja Krimināllikuma pantu 165-1, kas paredz sodu par personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai, lai novērstu iespējamās cilvēku tirdzniecības gadījumus, uzrādot apsūdzības nozieguma veicējiem, kas centās ievilināt upurus seksuālas izmantošanas tīklos ārvalstīs.

Valsts policijas nodaļa, kopumā 19 darbinieki, specializējās cilvēku tirdzniecības, viltus laulību un saistītu noziegumu izmeklēšanā. Lietu kriminālvajāšanas un iztiesāšanas procesi 2018.gadā un jau vairākus iepriekšējos gadus pavājinās. Salīdzinājumā ar 2017.gadu, kad policijā uzsāka septiņu jaunu cilvēku tirdzniecības lietu izmeklēšanu, turot aizdomās par šī nozieguma veikšanu četras personas, 2018.gadā policija uzsāka četru jaunu cilvēku tirdzniecības lietu izmeklēšanu pēc 154.-1 panta (trīs seksuālas ekspluatācijas, viena darba ekspluatācijas lieta), piešķirot aizdomās turētā statusu astoņām personām. Tiesvedības process 2018.gadā pēc 154.-1 panta tika uzsākts pret vienu aizdomās turamo par cilvēku tirdzniecību (2017.gadā tiesvedība tika uzsākta pret trim aizdomās turamajiem). Salīdzinot ar 2017.gadu, kad tika notiesātas četras personas, 2018.gadā par cilvēku tirdzniecību tika nostiesāta viena persona. Šai personai tiesa noteica piecu gadu nosacītu sodu, nevis cietumsodu. Pēc 165-1 panta, tika uzsāktas izmeklēšanas divās jaunās lietās ar vienu aizdomās turamo personu, viena personas tika notiesāta, spriedumā neparedzot cietumsodu. Salīdzinājumam, 2017.gadā notika astoņas jaunas izmeklēšanas ar piecām aizdomās turamajām personām un notiesājošiem spriedumiem attiecībā uz sešām personām. 2018.gadā tika uzlikts arests par cilvēku tirdzniecību aizdomās turēto personu finanšu līdzekļiem aptuveni \$2.3 miljonu apmērā. Ģenerālprokuratūra izpildīja trīs tiesiskās palīdzības lūgumus, ko cilvēku tirdzniecības lietās saņēma no Lielbritānijas un Ukrainas, un kopīga 2017.gada izmeklēšanas procesa noslēgumā izdeva notiesāšanai Lielbritānijā četras personas, kas apsūdzētas par cilvēku tirdzniecību piespiedu darba nolūkā. 2014.gada lieta, kuras ietvaros diviem Rīgas pašvaldības policijas pārstāvjiem celtas apsūdzības par līdzdalību sutenerismā, perioda laikā, kuru izvērtē šis ziņojums, joprojām atradās iztiesāšanas stadijā.

Ilglaicīgas problēmas tiesu sistēmā, laikietilpīgi tiesvedības procesi un maigi sodi, kas bieži neparedzēja cietumsodu notiesātajiem cilvēku tirgotājiem, apgrūtināja Latvijas centienus cilvēku tirdzniecības lietu kriminālvajāšanā. Atšķirībā no Valsts policijas, ne prokuratūrā, ne tiesās nav īpašu nodaļu, kas specializējas cilvēku tirdzniecības lietās, vai personāls, kam galvenais uzdevums ir cilvēku tirdzniecības gadījumu lietvedība. Attiecīgi, gan prokuroriem, gan tiesnešiem bija ierobežota izpratne par cilvēku tirdzniecības problemātiku. Eksperti ziņoja, ka tiesībaizsardzības sektora pārstāvjiem,

tiesnešiem un prokuroriem nepieciešamas tālākas apmācības par jautājumiem, kas attiecas uz atbilstošā normatīvā regulējuma piemērošanu, uz darbu ar upuriem, pierādījumu iegūšanu un uz izpratnes veidošanu par psiholoģiska rakstura piespiešanu. Perioda laikā, kuru izvērtē šis ziņojums, šāda veida apmācībām bija valsts atbalsts un par cilvēku tirdzniecības upuru identificēšanu un palīdzības sniegšanas tematiku tika apmācītas 115 personas, tostarp prokurori, tiesneši, policijas un nevalstisko organizāciju pārstāvji, kas piedalījās divu dienu apmācībās. Latvijas Tiesnešu mācību centrs organizēja vairākus apmācību kursus par cilvēku tirdzniecību prokuroriem, tiesnešiem un tiesnešu palīgiem, tomēr tikai četri procenti no kopējā tiesnešu skaita reģistrējās šiem kursiem. Arī Latvijas pašvaldības organizēja deviņu kursu apmācību ciklu policistiem, advokātiem un prokuroriem par cilvēku tirdzniecības gadījumu identificēšanu, darbu ar riska grupām, rehabilitācijas iespējām un starpinstiūciju sadarbību, Valsts robežsardze apmācīja savus darbiniekus par cilvēku tirdzniecības upuru identificēšanas jautājumiem.

Upuru aizsardzība

Latvija saglabāja līdzšinējos centienus palīdzības pakalpojumu jomā cilvēku tirdzniecības upuriem. Valdība piešķīra tiesības divām nevalstiskajām organizācijām (NVO) sniegt valsts apmaksātus palīdzības pakalpojumus. Šī programma nodrošināja cilvēku tirdzniecības upuriem medicīnisku un psiholoģisku palīdzību, viņu tiesību pārstāvību, izmitināšanas un integrācijas pakalpojumus. 2018.gadā valstī pieejamais finansējums cilvēku tirdzniecības palīdzības programmai saglabājās kā 2017.gadā - €135,110 (\$154,940). Upuru uzņemšanai valsts apmaksātā palīdzības programmā bija nepieciešams vai nu tiesībaizsardzības iestādes atzinums vai NVO sasauktas profesionāļu komisijas atzinums. Valsts palīdzības programmā tika reģistrēti 20 jauni upuri (2017.gadā – 24 upuri). Desmit no tiem bija pilngadīgi vīrieši; desmit- pilngadīgas sievietes. Vienpadsmit no upuriem palīdzības programmā bija cietuši no darba eksploatācijas, ieskaitot piespiedu kārtā veiktas noziedzīgas darbības; pieci upuri bija cietuši vietēja un starptautiska mēroga seksuālas eksploatācijas rezultātā; četri upuri bija pakļauti seksuālai un darba eksploatācijai fiktīvu laulību rezultātā. Visi upuri palīdzības programmā bija Latvijas valsts piederīgie. Lai gan publiskā sektora pārstāvji pauda bažas par iespējamu Ukrainas viesstrādnieku cilvēku tirdzniecību piespiedu darba nolūkā Latvijas lauksaimniecības un būvniecības nozarēs, šādi gadījumi netika apstiprināti. Normatīvais regulējums attiecībā uz valsts palīdzību cilvēku tirdzniecības upuriem paredzēja pakalpojumu saņemšanu sešu mēnešu periodā, bet tie upuri, kuru lietās notika kriminālvajāšana, saņēma palīdzību, galvenokārt juridiskas konsultācijas, arī tiesvedības procesa laikā. Tiesībaizsardzības, imigrācijas un sociālie dienesti izmantoja izstrādātās norādes par upuru identificēšanu. Pārstāvji no valdības izveidotās darba grupas nacionālā rīcības plāna ieviešanas koordinēšanai atzina, ka lielākajā daļā valsts aģentūru pārstāvjiem trūka vai nu vēlēšanās jeb praktisko zināšanu cilvēku tirdzniecības gadījumu atpazīšanā. Eksperti norādīja, ka tās publiskā sektora struktūrvienības, kuru primārais mērķis nav cilvēku tirdzniecības gadījumu atklāšana, piemēram, Valsts darba inspekcijas, Nodarbinātības valsts aģentūras, Valsts robežsardzes vai Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes darbinieki reti atpazīna cilvēku tirdzniecības upurus, kas iekļaujami valsts palīdzības programmā, vai lietas, kas virzāmas tālākai izmeklēšanai. Joprojām problemātiska bija nepilngadīgu cilvēku tirdzniecības upuru identificēšana, kas pakļautas seksuālai eksploatācijai valsts teritorijas ietvaros, un 2018.gadā netika identificēti nepilngadīgi cilvēku tirdzniecības upuri. Novērotājiem bija bažas par seksuālas eksploatācijas cilvēku tirdzniecības gadījumiem, kuros cietušas bērnu namos dzīvojošas nepilngadīgas personas, par kurām bērnu nami neinformēja kompetentās organizācijas, bet sniedza cietušajām personām palīdzību, kas pieejama attiecīgo bērnu namu palīdzības prgrammu ietvaros.

Normatīvais regulējums neparedzēja, ka personām no valsts ārpus ģimenes aprūpes iestādēm, piemēram, no bērnu namiem, ir tiesības saņemt valsts palīdzību speciālās cilvēku tirdzniecības upuru palīdzības programmas ietvaros. Eksperti pauda bažas par seksuālas ekspluatācijas gadījumiem to personu vidū, kas legāli nodarbojas ar prostitūciju, un norādīja, ka tiesībaizsardzības pārstāvju mērķis ir konstatēt prostitūcijas noteikumu vai citu normatīvo aktu pārkāpumus nevis identificēt potenciālos cilvēku tirdzniecības gadījumus.

NVOs informēja, ka saglabājās laba sadarbība ar tiesībaizsardzības sektoru cilvēku tirdzniecības lietās. 2018.gadā septiņi upuri, kas bija valsts palīdzības programmā, sadarbojās ar tiesībaizsardzības sektoru (2017.gadā – sadarbojās 13 upuri), tomēr cilvēku tirdzniecības upuri, kas bija vīrieši, biežāk bija atturīgi, sadarbojoties ar policiju. 2018.gadā tika palielināts valsts izmaksājamās kompencācijas apjoms citušajām personām, un tagad tās apjoms ir līdz 90 procentiem no piecām minimālajām mēnešalgām. Valsts juridiskās palīdzības aģentūra, kas administrē kompensāciju programmu dažādu noziegumu upuriem, piešķir kompensāciju četriem cilvēku tirdzniecības upuriem. Divi cilvēku tirdzniecības upuri palīdzības programmas ietvaros saņēma valsts apmaksātus repatriācijas un citus pakalpojumus.

Preventīvais darbs

Publiskās pārvaldes sektors turpināja veikt preventīvos pasākumus cilvēku tirdzniecības novēršanai. Cilvēku tirdzniecības novēršanas pasākumu koordinēšanas darba grupa uzraudzīja cilvēku tirdzniecības apkarošanas aktivitātes, nodrošināja informācijas apmaiņu un ieviesa rīcības plānu 2014.-2020.gadam. Vairākas ministrijas publicēja ceturkšņu un ikgadējos ziņojumus par cilvēku tirdzniecību, tostarp pētīja problēmas mērogu un upuru sociālo izcelsmi. Latvija piedalījās projektā, lai palīdzētu Moldovas valdībai ieviest starptautiski noteiktus cilvēku tirdzniecības apkarošanas standartus. Latvija piedalījās arī starpvalstu sadarbības projektā, kura mērķis ir visaptverošas pieejas veidošana, lai apkarotu un izmeklētu piespiedu darba gadījumus, jo īpaši gadījumus, kas ietver ekonomiskos noziegumus un noziedzīgi iegūtu līdzekļu apriti. Lai apzinātu seksuālas izmantošanas cilvēku tirdzniecības riskus attiecīgajā sektorā, no 2019.gada Tiesībsarga birojs sadarbībā ar NVO veic izpēti par seksuālas izmantošanas gadījumiem bērnu namos un internātskolās. Lai samazinātu seksa tūrisma gadījumu skaitu, kuru rezultātā cieš nepilngadīgie, un lai pastiprinātu droša tūrisma uzraudzību, ir veiktas izmaiņas Tūrisma likumā, kas šobrīd pieprasa tūrisma operatotu licencēšanu. 2018.gadā valsts veica licencēto aģentūru uzraudzību, kam ir tiesības sniegt darbā iekārtošanas pakalpojumus, un par atklātiem pārkāpumiem anulēja licences 12 aģentūrām (2017.gadā – anulēja licences 34 aģentūrām). Vairākas ministrijas ir iesaistījušās sabiedrības izglītošanas kampaņās, tostarp pasākumos, kuru mērķis ir informācijas sniegšana par drošu ceļošanu un piespiedu darba riskiem. Valstī darbojās krīzes tālrunu līnijas, kuru operatori saņēma ziņas par iespējamiem cilvēku tirdzniecības gadījumiem; astoņos šādos gadījumos informācija tika sniegta tiesībaizsardzības sektoram and kompetatjām nevalstiskajām organizācijām.

Cilvēku tirdzniecības situācija

Kā ziņots iepriekšējo piecu gadu laikā, cilvēku tirdzniecības rezultātā Latvijā cieš vietējie iedzīvotāji un mazākā mērā arī ārvalstnieki, kā arī vietējie iedzīvotāji cieš cilvēku tirdzniecības rezultātā ārvalstīs. Sievietes un nepilngadīgās no Latvijas ir pakļautas cilvēku tirdzniecībai seksuālas ekspluatācijas nolūkā gan Latvijā, gan citviet Eiropā. Sievietes no Latvijas, kas iesaistītas fiktīvās laulībās Rietumeiropas valstīs, ir pakļautas cilvēku tirdzniecībai seksuālas ekspluatācijas nolūkam, darbiem māsaimniecībās un

citiem piespiedu darbiem. Cilvēku tirgotāju mērķa grupas, kuras tiek uzrunātas privāti vai sociālajos tīklos, ir neprecētas sievietes ar ierobežotu izglītības līmeni, nepilngadīgie no nepilnām ģimenēm, studenti, bezdarbnieki un personas ar garīgās veselības traucējumiem. Nepilngadīgie, kas ievietoti valsts aprūpes iestādēs, ir jo īpaši pakļauti cilvēku tirdzniecībai seksuālas izmantošanas nolūkā. Gan vīrieši, gan sievietes no Latvijas ir pakļauti piespiedu darbam galvenokārt citās Eiropas valstīs. Publiskā sektora pārstāvji pauž bažas par iespējamu Ukrainas viesstrādnieku darba ekspluatāciju Latvijas lauksaimniecības un būvniecības nozarēs.